

Середа В.Я.,
аспірант кафедри державної політики
та управління політичними процесами НАДУ

Державна видавнича політика як об'єкт наукової рецепції

У статті проаналізовано особливості наукової рецепції проблеми взаємодії держави і представників видавничої галузі. Обґрунтовано актуальні напрями вивчення проблеми та охарактеризовано основні зрізи дослідження. Поставлене наукове завдання розв'язується на основі комплексного аналізу результатів останніх досліджень і публікацій.

Ключові слова: державна політика, видавнича політика, інформаційна політика, наукова рецепція, механізми регулювання.

Середа В.Я. Государственная издательская политика как объект научной рецепции

В статье проанализированы особенности научной рецепции проблемы взаимодействия государства и представителей издательской отрасли. Обоснованы актуальные направления изучения проблемы и охарактеризованы основные срезы исследования. Поставленная научная задача решается на основе комплексного анализа результатов последних исследований и публикаций.

Ключевые слова: государственная политика, издательская политика, информационная политика, научная рецепция, механизмы регулирования.

Sereda V. Y. State publishing policy as an object of scientific reception

The paper analyzes the characteristics of scientific reception problems the state and the representatives of the publishing industry. The urgency of the problem and the direction of the study describes the main sections, which conducted the study. The stated scientific problem is solved on the basis of a comprehensive analysis of the results of recent research and publications.

Key words: public policy, editorial policy, information policy, scientific reception, regulatory mechanisms.

Постановка проблеми. Держава як гарант забезпечення ліквідної інформаційної політики та національної духовності зобов'язана відігравати провідну роль у розвитку видавничої галузі не на рівні її дотаційного субсидювання, що призводить до зниження потенційних можливостей видавництва і переведення їх у формат залежності, а на рівні грамотно побудованої стратегії функціонування видавництва і видавничої продукції на ринку та чітко (лояльно для національного товаровиробника) виписаної законодавчої бази.

Попри численні зауваження, друковані засоби комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства паралельно з мережевими засобами масової інформації та телебаченням усе ж продовжують відігравати одну з провідних ролей у досягненні інформаційної безпеки країни. Інформаційна складова сучасного суспільства зміщує книгу на маргінеси, поступово нівелюючи її значення для розвитку духовності нації. З огляду на таку складну ситуацію необхідне обов'язкове втручання держави для відродження прадавньої ролі книги. Проте поступова втрата книгою, зокрема і друкованою продукцією, загальної своїх позицій призводить до ситуації вихолощування цінностей, зміни буттєвих орієнтирів, а отже, до перемикання уваги людини з духовних механізмів на суто матеріальні та маргінальні. Завдання держави і органів державного управління полягає в необхідності врівноважити ситуацію на сучасному ринку, повернути кредит довіри до книги. Над розв'язанням цієї проблеми повинні працювати науковці, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Формулювання мети та завдань статті. У статті ставимо за мету проаналізувати наукові дослідження, що присвячені висвітленню державної політики у видавничій галузі України. Основними завданнями стане намагання встановити

глибину та вичерпність розробки цієї проблеми в сучасній теорії видавничої справи та державного управління.

Невирішені раніше частини загальної проблеми, якій присвячується стаття. Дослідження питання проведення державної видавничої політики в теоретичному, історичному і прогностичному аспектах потребує всебічного вивчення праць попередників, що дасть змогу визначитися щодо їх обсягу та змісту. Необхідно зазначити, що значного зацікавлення вчених у ґрунтовному вивченні державної підтримки національної видавничої галузі в Україні не спостерігається, достеменно не відомо, з чим пов'язана така низька увага до проблеми. Проте основні положення все ж знайшло відображення в працях загальносинтетичного характеру, це поодинокі наукові розвідки та статті. Висловлені в них ідеї існують розрізнено, підтвердженням даної тези може стати повна відсутність систематизації попередніх здобутків. До того ж спостереження за наявною в обігу літературою засвідчує наявність проблем, які залишились поза увагою науковців або розроблені недостатньо.

Можна констатувати, що зазначена проблема, незважаючи на використання в науковому обігу, ще не набула офіційної інституалізації. Тому вважаємо цілком доречним розглянути еволюцію наукових поглядів на зміст і обсяг державної підтримки видавничої справи, насамперед, у межах дисциплін видавничого циклу та державного управління, оскільки вона належить до їх предметної сфери. Це дало підстави для реконструювання еволюції поглядів на взаємовідносини держави і представників видавничої галузі.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наявних наукових розвідок засвідчив, що існує два погляди на специфіку бачення взаємодії держави і представників видавничої галузі. Прибічники першого обрали стратегію констатування і головну увагу приділяють виявленню зроблених державою кроків на зустріч розвитку видавничої галузі, а також констатації проблеми низької уваги з боку держави до потреб видавців: “в окремих випадках дії влади стосовно вітчизняної книги нагадували, скоріше, боріння, ніж цивілізоване співіснування” [2, с. 7]. До подібних висновків приходять у своєму дослідженні Т.Кузнякова, яка, аналізуючи особливості законодавчої бази видавничої галузі, у статті “Правові та економічні механізми державного регулювання українського книговидання в умовах економічної кризи” робить закономірні висновки, наголошуючи, що: “з аналізу нормативної бази щодо видавничої діяльності очевидно, що за роки незалежності всі без винятку склади урядів намагалися займатися означеною галуззю, однак їх дії носили і продовжують носити несистемний, епізодичний, а інколи і взаємовиключний характер. Ці дії ніколи не були послідовними частинами якого-небудь єдиного плану чи стратегії, зорієнтованих на системний, прогнозований розвиток галузі в цілому і кожної її складової зокрема” [8, с. 81]. Зроблений акцент повинен стати предметом окремої ґрунтовної наукової рефлексії, що до сьогодні, на жаль, не зроблено.

Увагу до законодавчого забезпечення видавничої галузі та його ефективності виявляли у своїх роботах М.Сенченко, Т.Кузнякова, Н.Кучина. Пошуки засобів регулювання видавничої діяльності на різних етапах розвитку незалежної України здійснюють К.Індутна, М.Сенченко, О.Афонін.

Особливу увагу необхідно приділити роботі О.Афоніна та М.Сенченка “Українська книга в контексті світового книговидання”, яка може бути цікава і запропонованою періодизацією взаємин держави та видавництва, і детальним аналізом законодавчої бази з позиції її впливу на розвиток видавничої галузі. Однак ретельне ознайомлення дає підстави відзначити однобічність цієї розвідки, яка фактично має

констатуючий характер. Автори ставлять за мету дослідити специфіку державного регулювання галузі, наголошуючи на її незбалансованості і короткостроковому характері допомоги держави, де майже відсутня стратегія державної підтримки видавничої галузі в цілому та наявна нерегульованість державної політики, що відтворюють плани розвитку видавничої галузі. Зрештою унеможлиблюється створення системного та цілісного погляду на проблему, а також автори не надають жодних рекомендацій щодо конструктивної співпраці.

У дослідженнях першої групи, до яких належать також статті О.Афоніна, Л.Белякової, В.Георгієв, О.Забужко, Н.Зінченко, братів Капранових, В.Семеновенка, Т.Кузнякової, М.Тимошика, В.Шпака, часто артикулюється проблема взаємних претензій і звинувачень у бездіяльності, можна з упевненістю стверджувати, що не існує чітко відпрацьованих і стабільно функціонуючих механізмів спілкування між опонентами. Наявні роботи найчастіше сприяють оприлюдненню проблем, ніж її розв'язанню. Їх суттєвим недоліком можна назвати переважно песимістично маркований погляд на значення державної політики для розвитку українського книговидавництва, озвучення тільки негативних тенденцій у галузі, констатування фактів низької продуктивності та ефективності співпраці державних виконавчих органів і видавців, засвідчення відсутності конструктиву.

Суттєвим недоліком означених наукових розвідок в Україні є їх відокремленість: у рамках кожної з них накопичено ідеї та пропозиції, що сукупно могли б сприяти запровадженню системи керівних документів державної політики. Деструктивними і негативними для подальшого розвитку галузі варто назвати постійні критичні зауваження і пошук негативу, який часто артикулюється наявними дослідженнями з означеної теми. Мінорна тональність не сприяє покращенню іміджу ні держави, ні видавничої галузі на світовій арені, призводить до руйнування здорового конкурентного середовища, оскільки зроблені акценти викликають відчуття тотальної необхідності у субсидюванні галузі, засвідчуючи її меншовартість і підриваючи довіру до української книги як агрегатора повноцінного інформаційного, високоінтелектуального та розважального контенту.

Представники другої групи у своїх дослідженнях пропонують інший підхід до аналізу проблеми, в них основний акцент зроблено на необхідності не тільки окреслити сьогочасні реалії, а й зробити стратегічні прогнози на майбутнє, а також навести рекомендації (О.Котукова, Т.Кузнякова, О.Герасимова, В.Теремко) щодо вирішення протиріч у взаємодії держави і видавців. Дослідники, що дотримуються цього підходу, намагаються назвати проблеми, накреслити можливі шляхи допомоги видавничій галузі з боку держави, розробити систему конкретних кроків співпраці, засвідчити актуальний стан процедури державного замовлення видавничої продукції, а також вказати на можливі пропедевтичні заходи, що сприятимуть ефективній взаємодії. Найбільш конструктивною можна назвати статтю О.Котукової та Т.Кузнякової “Пріоритети державної політики у сфері книговидавництва в Україні”, де автори більше часу приділяють не автоматичному оприявленню проблем, а розробці рекомендаційної частини, в якій основна увага присвячена пошуку моделей співпраці та чітко виписаних її рівнів і способів.

Дисертація Т.Кузнякової “Державне регулювання розвитку книговидавництва в Україні” – найбільш повне дослідження з цієї проблематики, де авторка вивчає місце видавничої галузі в системі інформаційної безпеки на рівні держави, узагальнює зарубіжний досвід щодо існуючих моделей реалізації державної політики у сфері книговидавництва і їх специфіки, формулює поняття і класифікує основні способи

державного регулювання на видавничому ринку, визначає мету державної політики, розробляє й обґрунтовує механізми державного регулювання розвитку видавничої галузі. Унікальність дослідження полягає в новизні запропонованих зрізів здійсненого аналізу, де зроблена спроба розробити комплексний механізм державного регулювання у книговидаванні, на жаль, тільки електронному. Цінною є наведена інформація щодо специфіки реалізації державної політики в американській, французькій та пострадянській моделях і можливостей застосування їх для реалій сучасного українського видавничого бізнесу. Важливим для дослідниці є аналіз законодавчого забезпечення взаємодії держави і видавців, пошук дієвих методів державного регулювання, а також запровадження пропозицій щодо ефективних напрямів удосконалення системи співпраці. Найголовніша проблема, як свідчить дослідження, полягає у відсутності стратегічного планування та чітких механізмів управління. Простежується зростання уваги до механізмів державного регулювання національного книговидавання, де основний акцент зроблено на координації потенційних можливостей “зусиль центральних та місцевих органів державної влади, а також органів місцевого самоврядування стосовно упровадження засобів державного замовлення, надання податкових пільг, субсидій та митного контролю” [6, с. 4-5]. Характеризується економічний механізм державного впливу на книговидавання, що включає питання дотування, компенсування, субсидювання, патентування. Основний наголос ставиться на необхідності створення єдиної системи взаємодії держави і українських видавців, яка на сучасному етапі не простежується, оскільки характерною ознакою залишається практика непорозуміння та невизначеність подальших перспектив: “Проте в Україні ще й досі не вироблено ефективної державної політики з розвитку книговидавання, що призводить до невпинного зменшення видання книг за назвами і тиражами, істотного зниження якості книгопродукції” [6, с. 2]. Тому можна вважати цілком коректними намагання дослідниці надати рекомендації щодо покращення подальшої взаємодії.

Чітке артикулювання засобів державного регулювання (державне замовлення, ліцензування, патентування, квотування, сертифікація, стандартизація; інвестиційні, податкові та інші пільги; дотації, компенсації, цільові інновації та субсидії) засвідчує глибину проведеного аналізу та усвідомленість різних рівнів співпраці між державою та видавцями, що дає підстави говорити про усвідомлення її важливості для подальшого розвитку українського видавничого ринку. Називаються механізми, запровадження яких “спричинять зміни у структурно-функціональному, кадровому, технологічному, комунікативному аспектах діяльності об’єктів регулювання” [6, с. 5].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз літератури засвідчив відсутність єдиного бачення фундаментальних проблем взаємодії держави і видавництва в сучасних умовах, наявність теоретико-прикладних суперечностей, що потребують подальшого розв’язання. До того ж суттєвим недоліком робіт українських науковців, попри цінність накопичених ідей та пропозицій, є їх повна відокремленість від практичних рекомендацій для представників виконавчих органів, які б могли втілити їх у реальних проектах.

Беззаперечним залишається факт необхідності наукового обґрунтування проблеми і зорієнтованості на подальше віднайдення механізмів подолання кризових явищ за сприяння держави. Ефективним і дієвим способом може бути залучена технологія наукового моделювання проблем, що дає змогу створити певні ситуації і віднайти шляхи їх продуктивного подолання. Наукове моделювання необхідно сприймати як можливість для візуалізації знань і оприявлення проблем шляхом

дослідження реального світу за допомогою абстрактних, концептуальних моделей. В українській науковій думці щодо видавничої галузі на сучасному етапі спостерігаємо інший підхід, який полягає в застосуванні констатувальної тактики, низька продуктивність якої доведена.

Нерозв'язаність цієї проблеми призводить також до нестабільної та незбалансованої державної політики, зменшує ефективність державно-управлінського впливу як в інформаційній сфері, так і в політиці в цілому. Водночас, незважаючи на беззаперечну цінність проведених наукових досліджень, окремі аспекти взаємодії держави і представників видавничої галузі залишаються нерозв'язаними. Подальшого дослідження потребують теоретичні засади формування й реалізації державної політики у видавничій галузі, не повною мірою обґрунтовано систему її державного регулювання, так і не встановлено методичні підходи до оцінки ефективності державної політики, а також науково не обґрунтовано модель державного управління, що сприятиме розширенню виробничих можливостей видавництва.

У жодному з наявних досліджень не розроблено комплексної Програми розвитку видавничої галузі в Україні з урахуванням державної підтримки та можливостей державного управління, яка повинна задовольнити нагальні потреби представників галузі, накреслити ключові стратегії її розвитку та функціонування, а також сприяти популяризації книги і читання серед населення.

Список використаних джерел

1. *Афонін О.* Державотворча сутність книжки: [Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні] / О. Афонін // Уряд. кур'єр. – 2002. – 8 жовт. – С. 5.
2. *Афонін О.* Українська книга в контексті світового книговидання / О. Афонін, М. Сенченко. – К. : Книжк. палата України, 2009. – 277 с.
3. *Індутна К. І.* Аналіз ефективності засобів державного регулювання видавничої справи в Україні / К. І. Індутна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія “Економічні науки” / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – 2007. – С. 20–25.
4. *Індутна К. І.* Державне регулювання видавничої справи в Україні / К. І. Індутна // Друкарство. – 2006. – № 2 (67), берез.-квіт. – С. 17–20.
5. *Котуков О. А.* Пріоритети державної політики у сфері книговидання в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Котукова, Т. В. Кузнякова // Державне будівництво : електрон. наук. вид. ХарПІ НАДУ при Президентіві України. – 2007. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
6. *Кузнякова Т. В.* Державне регулювання розвитку книговидання в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / Кузнякова Т. В. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2008. – 20 с.
7. *Кузнякова Т. В.* Державне управління книговиданням в Україні: сучасний стан / Т. В. Кузнякова // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. – № 1 (27). – С. 193–199.
8. *Кузнякова Т. В.* Правові засади державного регулювання книговидання в Україні / Т. В. Кузнякова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2007. – Вип. 1 (16). – С. 80–86.
9. *Кучина Н. І.* Розвиток книговидавничої справи в незалежній Україні : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 17.00.01 / Кучина Н. І. ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К., 2007. – 20 с.
10. *Микита О.* Державна політика у сфері книговидання (політико-економічний аспект) / О. Микита // Розробка державної політики : аналіт. записки. – К., 2002. – С. 120–126.
11. *Тимошик М. С.* Видавничий бізнес: погляд журналіста, видавця, вченого / Микола Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 328 с.
12. *Тимошик М. С.* Краху національного книговидання можна уникнути, якщо в цей процес терміново втрутиться держава / М. С. Тимошик // Літ. Україна. – 2003. – 23 січ. – № 4 (4997). – С. 3.